

IZADIA ZAINDU EUSKAL TOKI-IZENAK MUNDUAN ETA EUSKAL EDESTIA XI.

2. Erromatarren sarrera.

Bigarren zatian ikusi dogu, zelan Sumerian jendekuntzazko jakintza sendotzen joan zanetik, edozein kaizertzaren maldaberan, gora egiten eben kaizar barriak, egoan jakitzazko jendekuntza, bereganatu egiten ebala, eta berakadarik ez edin egon Grezia ta Mauritarrek egin eben antzera, aurreko Demokraziaren bide zar oituran aleginduta, edertu egin ebela, azturazko jakin egarriak ordezkutzen joan ziralako.

Ez zan gertatu bardiñ Erromatarrekaz gero ikusiko dogun lez, oneik asierazko errepublika on bateko jaurkintzatik⁽¹⁾, oso osoan, amaitu ezin dan sasi norkeriaren leize zuloan jausi ziralako.

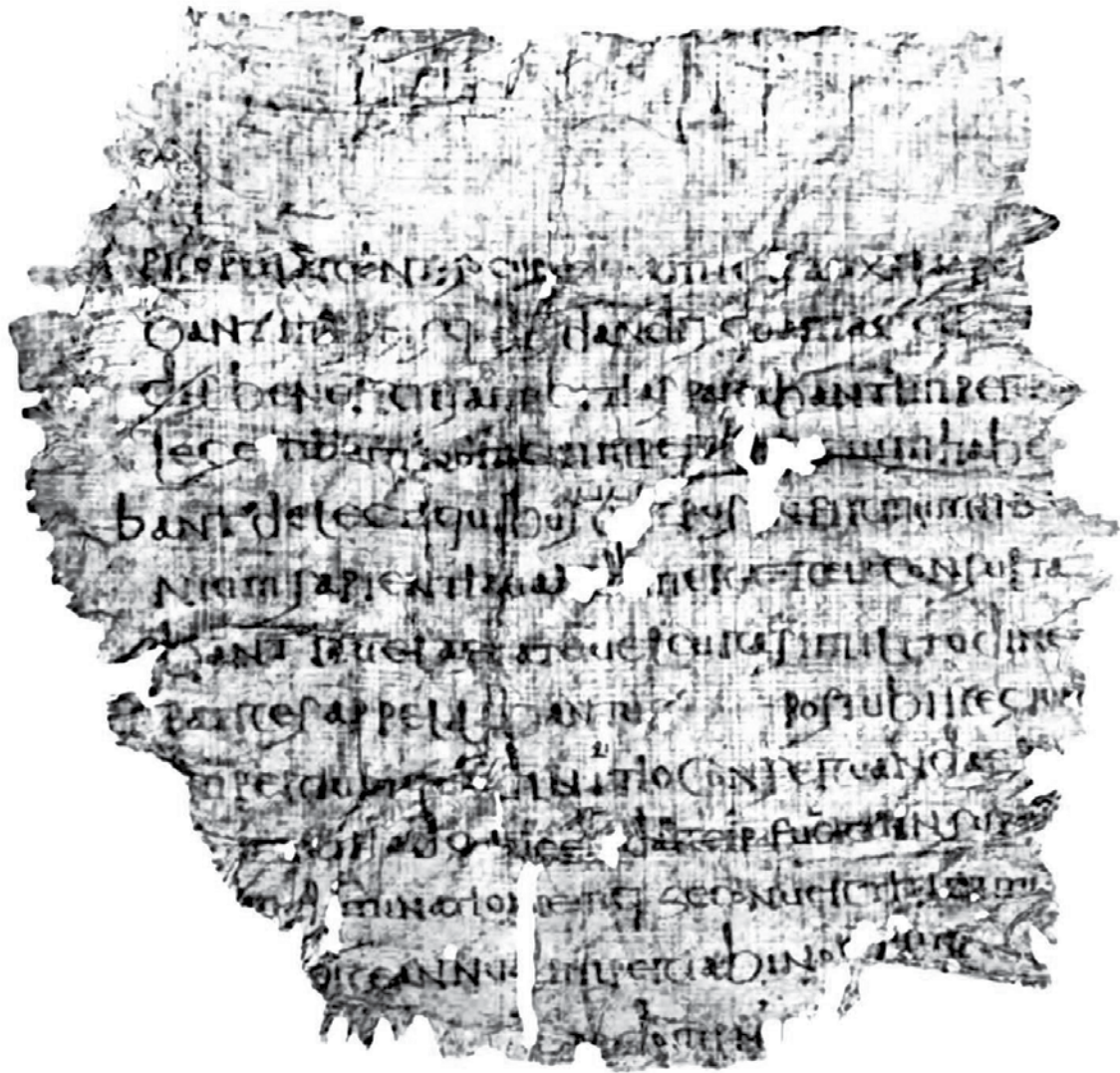
Eta euren maldaberan indartzeko, beste batzuen erlijiozko eritziakin alkartuta, gaur lokatzazko sasi-norkeri orreitan gagoz zikinduta urten ezinik.

3. Etruskoak, Latiñaren jaiotza eta Erromatarrek.

Etruskoak bideratuta, Erromatar asmakuntzaren sorraldia K.a. 753tik 510era egin eben, Sabino ta Iszeresakaz alkartuta.

Etruskoen jakintza aundian, Latiña sortzeko len asmakizuna, baliteke Mundu zabalean jakintzaren ibilgaillua izateko egin ebela.

(1)Nai ta neurri aundi baten jaurkintzazko asmakuntz onekin eginda be, menpekotasunezkoa izan zalako.

Eta Griegoaren laguntzagaz erindu ta argituz biribilduta, elerti arauzko izkuntz aundi bat biurtuta geratu zan, gure gaurko egunerarte.

Erromako Iria, Romulo irasi ebala K.a. 753-716 urte bitartetan esaten dabe, eta urrengo 715an Ponpiliotar Numak Erromako erregetza artu eta beste sei errege iraun ondoren, 510ean Tarkinotar Luzio arroputz deritxonagaz amaitu zan lenengo ekitaldi au, arrezkeroztik errepublikako jaurkintzara aldatuta.

Etruskoak lenengoetan oso jarduntsu⁽¹⁾ ibili ziran, askatasuneko asmakizun orreri zentzunezko itxura emon naian, eta Griegoen izkitegia artuta, euren arteko izkuntz bat eraberritzen ibili ziran Latiñezko iztegia lortu arte. Gero mundu osoan zabaldu ebena.

K.a.509an Erromatarrak, Etruskoen gurasordetik askatu ziranean eta Errepublikaren jaurkintza sortu, urtero aukeratzen eben lege gizon bien aginduan ezarri ziran. Pretorak ziran auek, gero kontzul deituko ziranak, eta euren jaurkintzazko ekintza, lengo erregeak egiten eban antzekoa zan.

Errepublikako lenengo denboretan, sendi aberatsen aundikiak edo gurasoak senatore batzartetan batuta, izan ziran Uriaren jaurkintzan agindu leikenak, jabe bide ori, bizi guztirako izaten zana.

K.a. 240 urte ingurutan asi ziran erromatarren arazoak, erriaren bemaillako sendi oso aberats batzuk, beste erritarrak jaurkintzatik bastartzeko, erri gurasoen⁽²⁾ sendiakaz alkartu ziranean.

(1) Jarduntsu = atareados. (2) Erri gurasoen = patricios.

Ekintza orren ereduz jaurkintza guztia euren eskuetan egonda, andi mandakeria, apainkeria eta kirkilleriak goraldtu ziran ezin beste, euren arbasoak goimaillan lortu ebezan oiturazko ekanduak, neurri aundi baten galduta.

Eta ondorio orren bidez, berezko baserritarrak aienatu ziran, lur zabaleko etxagunak, mendeko joputasunean⁽¹⁾ agertu ziralako.

K.a.106an Erroma, Kaiotar Mario eta K.a. 27ko urtean Oktabiotar Augustorekin, gudaloztearen indarrezko antolamenduan izen aundia artuta, kaizergotzan edo aginzalekerizko jaurkintzan ezarri zan.

K.o.306an I Konstatinok Erromako kaizertzara igon ebanean ta euren asmakisunezko elburuak indarra galtzen asi zirala ikusi ondoren, orduko denboran ekandu arloan berrikuntza andia ekarten ebana eta eten bako ekiñaldian indartuz gorantz joan ziran Kristau indarrak alkartu gura ebazan, Erromatar kaizertza indartuta iraun egien.

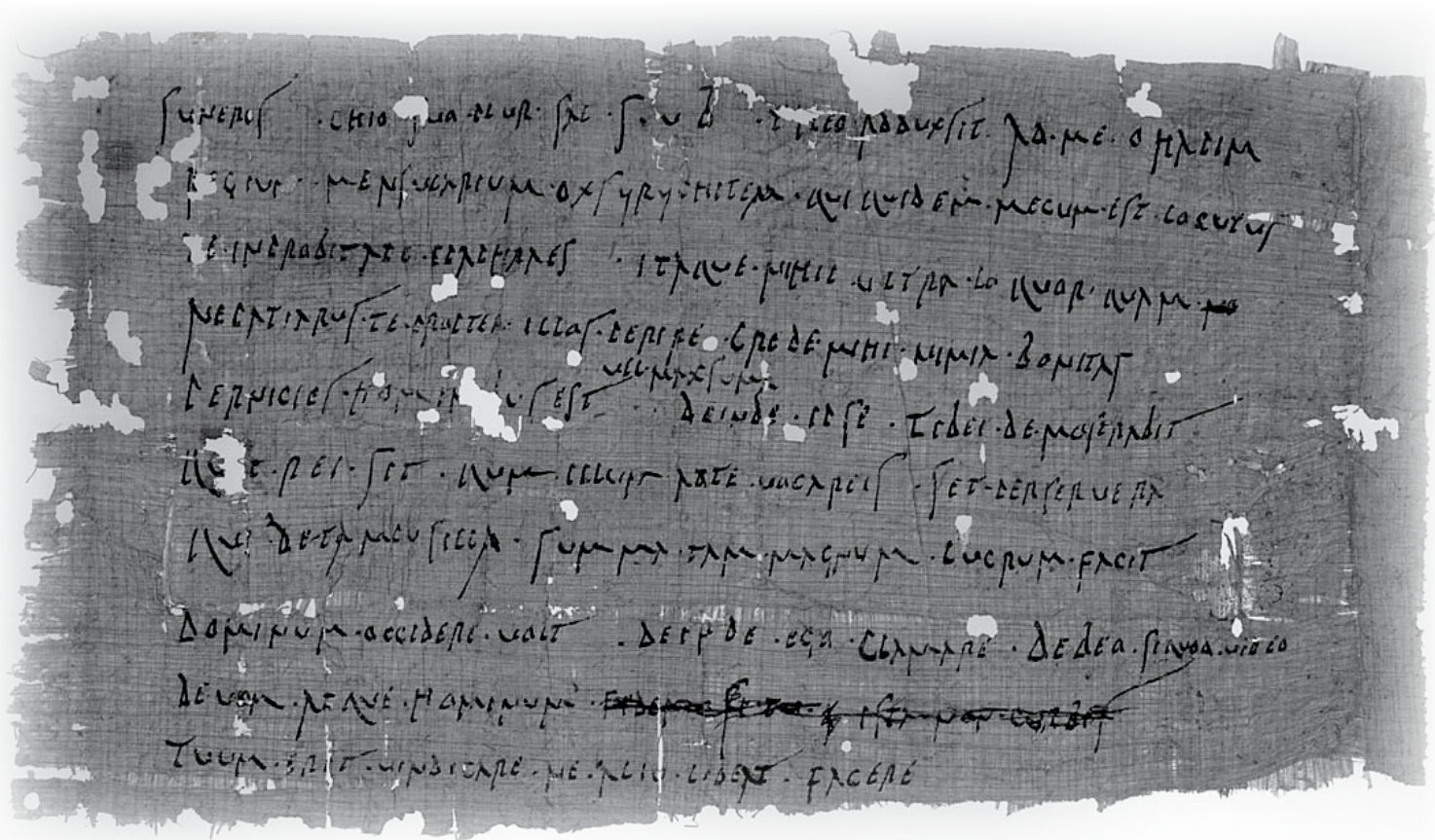
Eta orduko denboran eriotzeraiño eizatu ta aizatuta⁽²⁾ egon ziran kristau eritziko gizarteak, Galenok 311n Sardikako legearen bidez, Kristau jai arauak askatzeko eskatuta eta Konstantinok 313an Milaneko agindua emonda, Baleriok baieztuta askatu ebazan.

324an, I Konstantino geratu zan erromatarren mendebal eta Ekialdeko kaizergoetan agintari bakar lez.

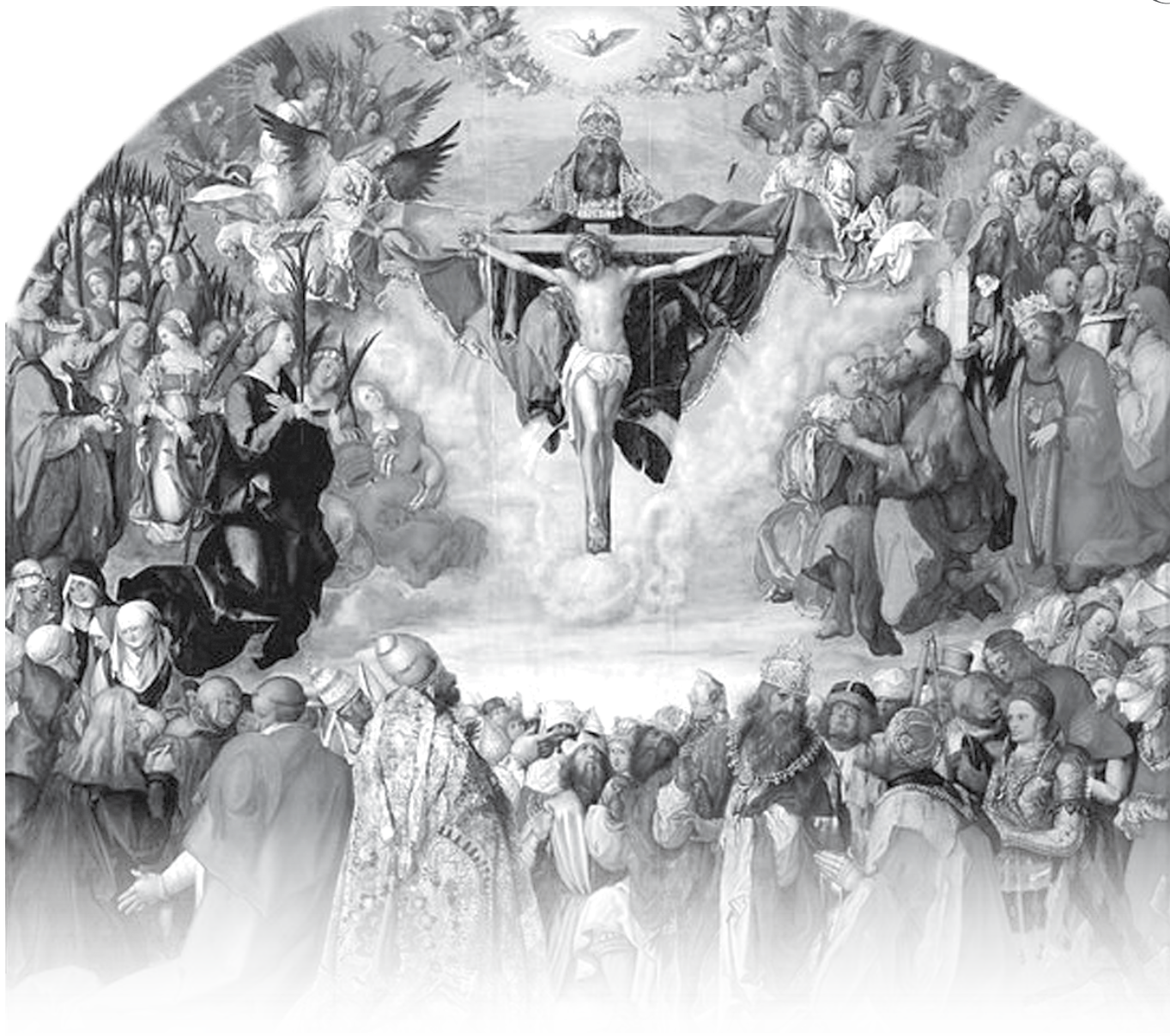
325ean, I Konstantino ta I Silbestre Aita Santuak Nizeako eleiz batzarra ospatzea agindu eben, eta katolikotasunezko izen barriagaz antolatuta, oralkartu eben erromatar kaizertza eta Kristau ekanduzko barriaren eritziak, munduko gizasemeak kaizar eta Aita Santuaren aginpean iraun egian.

337an gertatu zan I Konstantinoren eriotza, ostean erritarren gudak sortuaz.

II Konstantino⁽³⁾ guda orreitan garaipenduta, 351an kaizar aulkira igon eban eta Mendebal ta Ekialdeko kaizertzak bateratu ebazan.

(1) Mendeko joputasunean = esclavismo. (2)Eizatu ta aizatuta=acosar, acorralar y darles caza hasta la muerte. (3) 331-363.

Eta 363an Flabio ta Klaudiotar Juliano, ziñ ukatzaille⁽¹⁾ deritxona ezarri zan kaizar aulkian, 364an Persak menperatuta.

Eta Mendebaleko Erromatarren kaizargotzan azken ezarri zana 384? 395-423rarte Flabiotar Onorio izan zan. Nai Erromatar Ekialdeko kaizargotza⁽²⁾ 1453ko urterarte iraun, areik eta Turkoakaitik menperatuta geratu arte.

Eta 423an erromatarren Mendebaleko kaizertza jausi zanetik, Erromari emoten jako asiera, Aita Santuaren bizi leku eta kristau katolikotasunezko zilborra izan edin, Europaren aolkulari nagusi lez geratuta.

Emendik aurrera eta Erroma saskildu ondoren, 410ean I Alarikogaz asita, Godoak sartzen dira kaizargotzaren jokoan.

4. Katolikotasunaren onartzea eta ondorioak.

Kristautasuna katoliko alderdikidetu zanetik ona ezartzen dira okerrezo erabagi aundiak, edestian zear etenbako goraldian ziñeskintza arauz gogortzen joan zirenak, eta oraindiño ezin doguzenak lepotik kendu, berezko errigizarte ta izkuntzaren eskubideai ainbeste kalte egiten dautsezan norkeiaren guzurrezko arrazoikeri orreik.

4.1. Konstantinok 325n urtean eta bere agindupean.

I San Silbestre Aita Santuak ,Kordobako Osio gotzaiña⁽³⁾ bere orde z Joan zedin deituta ta beragaz Bito ta Bizente apaizak joan da, 325ean Nizeako I Eleiz Batzar Nagusia batu zan.

(1)Ziñ ukatzail= apostata,renegado. (2) Bizanzioko kaizertzari deritxona. (3) Osio Gotzaiña, 257an ? Kordoban jaio eta 357an Panoniako Sirmionen il zana. Kordobako Gotzaiña eta Konstantinoren aolkulari zana Arrianismoa bastartu dagian eta Nize-ara Aita Santu I San Silbestre orde z joan zana Bito ta Bizente apaizaren laguntzan.

Bertan Arrianoren irakaspidetza baztartuz eta Zesareako⁽⁴⁾ Eusebiok siñesteko idatzi eban Kredoa on artuta, katolikotasunezko eritzi barri au auke-ratu zan.

Ekitaldi au, ez dogu galdu bear gure ikusmenetik, gero Godoen VIIn gizaldian Toledoko eleiz batzar nagusian eta XVIgarrenean, errege katolikoarekin zer gertatu zana jakiteko.

Konstantinok urrengo urtean: Izadi oneitan Jainkoa eta Mundu onen giza bitartean ordezkarri le-geak zuzentasunezko bidean ezartzeko, solaskide bakarrak⁽⁵⁾, Kaizertza eta Eleizaren Aita San-tuengan egon zedin jabetasuna erabagi eban.

Eta ortik aurrera, euren batzangotasunezko agindupean Munduko gizarte guztia eritzi orreitan sartu naian, asi ziran arrokeri aundiz ziñeskintzazko agindu gogorraz⁽⁶⁾, Jainkoak gaiari ipinitako Berezko lege guztiak naastu-ten.

Erabagi au artu zanean, erromatarrak asiera-tik eta ariñago Zesar Augustorekin batez be, Mundu onetan erregetza bakarra egiteko as-makuntza indartu zan, Eleizari aolkularitzazko eskubide osoak emonda.

Atutxa'tar Paul

Zornotza'n 2013an Urtarrillaren 15ean

(4) Cesarea. (5) Solaskide bakarrak=ñi-cos interlocutores válidos entre Dios y los hombres. (6) Maixukerizko Dogma arauz = dogmaticamente. Batzangotu baiño, dana banandu ez ebena baiño besterik egin